

לע"נ דודתי
חנה יגודה בת רבי יצחק ניסן ז"ל
שבמסירות נפשה הכניסה אורחים רבים לביתה
כיאה לבתו של אברהם אבינו

יחסה של פרשת אברהם והמלאכים לסיפור גן עדן ולרשעת סדום*

אברהם והמלאכים וסיפור גן עדן

בתחילת פרשת וירא מספרת לנו התורה על מידותיו הטובות של אברהם אבינו בהכניסו במסירות רבה שלושה אורחים הולכי מדבריות, שעברו בקרבת אוהלו. פעולותיו הרבות והזריזות של אברהם למען אורחיו מלמדות את שבחו של אברהם אבינו שנזדרז בקיום מצוות הכנסת אורחים¹. פרט אחד במעשי אברהם מודגש בכתוב הדגשה יתרה, שפשרה אינו מובן:

"והשענו תחת העץ... והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו"

(י"ח, ד-ח).

איזו מידה טובה, בלתי רגילה, למדנו מכך שאברהם מציע לאורחיו משענת לגבם? הסברה נותנת שגם לוט לא הותיר את אורחיו ללא משענת לגבם, ומדוע זה מדגישה התורה פרט זה דווקא אצל אברהם? מה חשיבות יש בכך שהמשענת הייתה דווקא תחת העץ, ודווקא שם הסבו האורחים לאכול מפתו של אברהם? נראה שפרט זה בסיפור אברהם המכניס אורחים אינו אלא פרט אחד מתוך מכלול של פרטים בסיפור, שמגמתם להעתיק את הקורא לאווירה קדומה ומוכרת השוררת בתמונה אחרת המוצגת בספר בראשית: סיפור גן עדן.

קיימות הקבלות רבות בין סיפור אברהם והמלאכים (בראשית, י"ח) לסיפור גן עדן בפרקים ב'-ג'. כמה מן ההקבלות הן הקבלות ענייניות, וחלקן הקבלות לשוניות:

גן עדן (בראשית, ג')

אברהם והמלאכים (בראשית, י"ח)

הדמויות המשתתפות: מלאכי ה'², אברהם - הדמויות המשתתפות: ה', אדם וחווה (בעל ושרה (בעל ואשתו) ואשתו) והנחש

* במאמר זה, מראה מקום ללא ציון הספר מתייחס לספר בראשית.

¹ שבחו המיוחד של אברהם בולט במיוחד על רקע ההשוואה בינו לבין לוט המארח את המלאכים, ואפשר לעמוד על כך בהשוואה מדוקדקת בין שתי הפרשיות.

² עיין רש"י י"ח, יג, יד, טז, המפרש שאחד המלאכים נקרא בשם ה': הוא השואל "למה זה צחקה שרה", והוא שאברהם עומד לפניו ומבקש על אנשי סדום. כך מובן גם מדוע מגיעים לסדום רק שני מלאכים - השלישי נשאר לדבר עם אברהם. פירוש זה תורם לענייננו בכך שההקבלה בין הסיפורים מלאה יותר: כשם שבסיפור גן עדן הדמויות הן אדם, אשתו וה', כך גם בסיפור אברהם הדמויות הן אברהם, אשתו ומלאכים שאחד מהם נקרא כשם ה'.

גן עדן (בראשית, ג')

וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום (ח)

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים (ו)

המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת (יא)

ותקח מפריו ותאכל (ו)

ותתן גם לאישה עמה ויאכל (ו)

ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל (ו)

ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו אֵיפָה (ט)

לזאת יקרא אשה... על כן יִעָזְב... ודבק באשתו (ב', כג-כד)

ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי (כ)

אל האשה אמר... בעצב תלדי בנים (טז)

וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום (ח)

האישה חוטאת: ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאשה עמה (ו)

ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם (ח)

ממשלת האיש באשתו: והוא ימשל בדך (טז)

ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית (יג)

התנערות מאחריות לחטא: ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל (יג)

וישלחהו ה' אלהים מגן עדן (כג)

ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע (כב)

וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים... לשמר את דרך עץ החיים (כד)

אברהם והמלאכים (בראשית, י"ח)

וירא אליו ה' והוא ישב פתח האהל כחם היום (א)

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וירא ויך לקראתם (ב)

והשענו תחת העץ... והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו (ד-ח)

יקח נא מעט מים... ואקחה פת לחם... ויקח בן בקר... ויקח חמאה וחלב... ויאכלו (ד-ח)

ואל הבקר רץ אברהם... ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו (ז)

והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו (ח)

ויאמרו אליו איה שרה אשתך (ט)

איה שרה אשתך... והנה בן לשרה אשתך (ט-י)

ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך (י)

והנה בן לשרה אשתך (י)

ויאמר... ושרה שמעת (י)

האישה חוטאת: ותצחק שרה בקרבה... ואדני זקן (יב)

אחרי בלתי היתה לי עדנה (יב)

ממשלת האיש באשתו: ואדני זקן (יב)

ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה (יג)

התנערות מהחטא: ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה (טו)

ואברהם הלך עמם לשלחם (טז)

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו את ביתו אחריו (יט)

ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (יט)

אחדות מן ההקבלות אין עניינן אלא ליצור דמיון כללי בין הסיפורים, אולם הקבלות רבות באות לבטא את הניגודיות בין מעשה הצדקה של אברהם לבין חטאם של אדם וחווה.

חטא אדם הראשון יצר מציאות חדשה בעולם, וחלק מהשלכותיה הן היות האדם מושל באשתו, ירידת האדם לאכילת עשב השדה (וממנו לחמו) וקללת האישה בהולדת הבנים. אברהם חי ופועל במציאות זו. פרשתנו מעידה על ממשלת אברהם באשתו, שהרי אפילו במחשבתה מכנה שרה את בעלה בתואר "אדני". אורחי אברהם אינם אוכלים מפרות גן העדן אלא מפת הלחם שהוצאה מן האדמה, ואף שרה עתידה לילד בן. אולם ניכר וברור שאצל אברהם הופכת הקללה לברכה: אברהם משתמש בפת הלחם כדי להאכיל את אורחיו, ואף בשורת הולדת הבן הנה ברכה, כמובן, ולא קללה.

לא רק את תוצאות החטא הופך אברהם לברכה אלא אף את הכוחות שהניעו את אדם וחווה לחטא יודע אברהם לנצל לטובה: חוה פתחה את חטאה בראיית העץ האסור ובשימוש קלוקל של עיניה, ואילו אברהם יודע לשאת את עיניו ולראות את אורחיו באופק המדבר. סירחונם של אדם וחווה היה בהנאתם מן העץ האסור, ולעומתם אברהם משתמש בעץ כדי להשעין ולהאכיל תחתיו את אורחיו המיוזעים והיגעיים. חוה הושיטה את ידה "ותקה מפריו" של העץ האסור, ואילו אברהם משרת את אורחיו בלקיחת מים לרחצה, ובלקיחת פת לחם, בן בקר, חמאה וחלב לסעודת האורחים. חוה אף חוטאת בתתה מן הפרי לאישה עמה, ולעומתה אברהם משכיל לתת את בן הבקר לנערו, כדי שהלה ימהר לעשותו לצורך האורחים. הפעולה הסופית של חטאם של אדם וחווה הייתה, כמובן, האכילה, ואילו אצל אברהם כל פעולותיו לא נועדו אלא לצורך האכלת האנשים.

בשני הסיפורים האישה חוטאת: חוה אוכלת ומאכילה, ושרה צוחקת. בשניהם מנסה האישה להצטדק: חוה מנסה להתנער מן האחריות לחטא באמרה "הנחש השיאני ואכל", ושרה מנסה להתכחש לחטאה באמרה: "לא צחקתי". אף לשונו של ה' המוכיח דומה בשני הסיפורים: "מה זאת עשית" לחוה ו"למה זה צחקה" על שרה. הפער הגדול בין הסיפורים הוא בכך שלחטאה של חוה מצטרף חטאו של אדם, ואילו על חטאה של שרה מאפילה צדקתו המופלאה של אברהם.

גם בסיומן של הפרשיות בולט ההבדל בין אברהם לאדם: אדם משולח מגן עדן, משום שניסה להיות כאלוהים "לדעת טוב ורע", וכעת יש צורך להציב מלאכי חבלה בפתח הגן על מנת לשמור את דרך עץ החיים מפני האדם. אברהם, לעומת זאת, משלח ממנו והלאה את מלאכי החבלה, שלא בו באו לפגוע, מפני שה' ידעו למען ישמרו הוא ובניו את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט.

לפני שנעמוד על משמעותם המלאה של הדברים עלינו לעמוד על מובנו של פסוק מרכזי בפרקנו:

"כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרי ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו"

(י"ח, ט).

הפועל 'ידע' מתפרש במשמעויות שונות במקומות שונים, והפרשנים ניסו לפרש את פסוקנו לפי כמה מהן. רשב"ם מפרש: "ואני יודע שבניו ישמרו דרך ה'". לדידו הידיעה היא הכרה ותפיסה בשכל, ותוכנה של הידיעה מתפרש בהמשך הפסוק. הרד"ק מפרש בדומה לרשב"ם, אולם לדעתו תוכן הידיעה אינו מפורש במקרא, והמשך הפסוק אינו קשור ישירות ל"כי ידעתיו": "כי ידעתיו שהוא ירא ממני ואוהב אותי".

פירוש רשב"ם נראה קשה, לענ"ד, משתי סיבות: א. לפי דבריו היה לכתוב לומר "ידעתי" ולא "ידעתי"; ב. רשב"ם מפרש שהמשפט הפותח במלים "למען אשר" הוא המושא הישיר של הפועל "ידעתי", אולם המשמעות המקובלת במקרא לביטוי זה היא: 'כדי ש...'³. פירוש רד"ק קשה אף הוא, שהרי העיקר חסר מן הספר, ותוכן הידיעה כלל לא מובא בפסוק.

נראה יותר הכיוון שהלכו בו פרשנים אחרים, שהעלו שאין ידיעה זו מתפרשת במובן של הכרה שכלית אלא במובן של קרבה וחיבה.

רש"י: "לשון חיבה... שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו".

רמב"ן: "וייתכן שיהיה ידעתי - גידלתי ורוממתי".

ידיעה במשמעות קרובה לזו מצאנו בעמוס, ג', ב: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה". דהיינו רק אתכם חיבבתי, גידלתי, רוממתי ובחרתי מכל משפחות האדמה. העולה מכאן הוא שפסוק זה בא להגדיר את מטרת בחירתו של אברהם אבינו מתוך משפחות האדמה: אברהם נבחר כדי שיצווה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור את דרך ה' ולעשות צדקה ומשפט. אולם זו אינה המטרה הסופית המובאת בכתוב, שהרי הפסוק ממשיך: "למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו". ומה דיבר ה' על אברהם? "ויִרָא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת"

(י"ב, ז).

"וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם. ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך יִמְנָה. קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה"

(י"ג, יד-ז).

שיאה של הבטחת ה' לאברהם היא נתינת הארץ לו ולזרעו. בהתגלות הראשונה נוגעת הבטחת ה' לאברהם רק בנתינת הארץ. בהתגלות השנייה אמנם נזכרת הבטחת הזרע, אולם זוהי הבטחה משנית ביחס להבטחת הארץ שההתגלות פותחת בה ומסיימת בה⁴. בהקבילה את סיפור אברהם והמלאכים לסיפור גן עדן מלמדת אותנו התורה, שגן עדן "שהוא מבחר המקומות הנבראים בעולם הזה"⁵ אמנם איבד את תפקידו, ושוב לא תדרוך

³ כגון ויקרא, י"ז, ה; דברים, כ', יח.

⁴ על-פי שיטת הבחינות של הרב ברויאר (ראה פרק המבוא לספרו פרקי מועדות, ירושלים, תשמ"ו, עמ' 22-11), באות בתחילתו של ספר בראשית שתי מגמות מרכזיות: האחת מתחילה בפרק א', וממשיכה בהתגלות אלוהים לאברהם בפרק י"ז, ולפיה ברכת הזרע קודמת לברכת הארץ. ואילו המגמה השנייה מתחילה בפרק ב' וממשיכה בהתגלות ה' לאברהם בפרקים י"ב-י"ג, ולפיה ברכת הארץ היא הברכה הראשונה, ורק לאחריה באה ברכת הזרע. פרקים י"ח-י"ט שאנו עוסקים בהם שייכים למגמה השנייה. ועיי' להלן, הערה 10.

⁵ לשון רמב"ן, בראשית, א', א, המבאר את מאמרו של ר' יצחק, וטוען שסיפור השכנת האדם בגן עדן וגירושו משם ממשיך ומתבטא גם בהמשך התורה בכך שה' משכין במקום הנבחר את האנשים הראויים לכך ומגרש משם את החוטאים.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בו כף רגלו של האדם. אולם הרעיון של מקום נבחר שישבו בו "עבדי ה' זרע אוהבו"⁶ לא נעלם, וארץ כנען היא המקום הנבחר תחת גן עדן. בגן עדן נאמר: "ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר. ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל... ונהר יצא מעדן להשקות את הגן" (בי, ח-י); ודברים אלה מתקיימים בארץ ישראל: "כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמות יצאים בבקעה ובהר. ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" (דברים, ח', ז-ח). כניסת עם ישראל לארץ כנען אינה אלא קיום המהלך האלוהי של השכנת האדם הנבחר במקום הנבחר.⁷ במהלך זה אפילו יציאת מצרים אינה נתפסת בתורה כשלב העומד בפני עצמו אלא כשלב מכין לכניסת עם ישראל לארצו: "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלתו מן הארץ הקוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחקתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסיי" (שמות, ג', ח).⁸

לא בכל מחיר תינתן לזרע אברהם הזכות לשבת במקום הנבחר. תחת הראייה, הלקיחה, הנתנה והאכילה, שהניעו את גלגלי החטא הקדמון להמרות את צו ה' האחד והיחיד, יהיה על בני ישראל לראות, לקחת, לתת, לאכול ולהאכיל, להיזהר ולפעול לקיום מצוותיו, חוקותיו, משפטיו ותורותיו של הקב"ה. מעשיו של אברהם אבי האומה סימן לבניו, והוא מראה לזרעו כיצד לתקן את החטא הקדמון. רק בשמירת דרך ה', בעשיית צדקה ומשפט וברתימת הכוחות המניעים את החטא לעשיית חסד וקיום מצוות ה' יזכו בקיום: "למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו", ויהנו מטובו של הקב"ה בשכנם בנחלת ה' הנבחרת.

אברהם והמלאכים ורשעת סדום

התורה קבעה את סיפור רשעת סדום בסמיכות לסיפור אברהם והמלאכים, וכבר בזה היא מציבה בפני זרע אברהם יושבי נחלת ה' "את החיים ואת הטוב ואת המנות ואת הרע", זה כנגד זה. אולם התורה אינה מסתפקת בסמיכות הפרשיות, ואף כאן מוצאים אנו הקבלות לשוניות רבות בין שני הסיפורים.

⁶ לשון רמב"ן (ראה בהערה הקודמת).

⁷ רעיון זה נרמז אף במקומות אחרים בתורה: "ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותרש אף שמי יערפו טל" (דברים, ל"ג, כז-ח). הגירוש וההשכנה בדברים הם התהליך ההפוך מזה הכתוב בשילוח האדם מגן עדן: "ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים..." תהליך זה של גירוש והשכנה בירושת הארץ מופיע אף בתהילים, ע"ח, נה: "ויגרש מפניהם גוים ויפילם בחבל נחלה וישכן באהליהם שבטי ישראל". צמד ביטויים נוסף מופיע בתיאור יציאת מצרים: "ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים אחרי כן ישלח אתכם מזה כשלחו כלה גרש יגרש אתכם מזה" (שמות, י"א, א); "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ... ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים" (שמות, י"ב, לג-לט). גם בפסוקים אלה צמד הביטויים מרמז על התהליך הפוך מזה שהתרחש בשילוח האדם מגן עדן: "וישלחו ה' אלהים מגן עדן... ויגרש את האדם" (בראשית, ג', כג-כד; שמעתי מר' מרדכי סבתו).

⁸ עיין: ברוך קץ, "ביד חזקה - שתיים" - שתי מגמות בתיאור יציאת מצרים, מגדים י (שבט תש"ן), עמ' 20-9.

רשעת סדום (בראשית, י"ט)

ויצא אלהם לוט **הפתחה** (ו)
 ואת האנשים אשר **פתח** הבית הכו בסנורים
 מקטן ועד גדול וילאו למצא **הפתח** (יא)

רק לאנשים האל אל תעשו דבר **כי על כן**
 באו בצל קרתי (ח)

ויקראו אל לוט **ויאמרו לו איה** האנשים
 אשר באו אליך הלילה (ה)

ויהי **כמצחק** בעיני חתניו (יד)
 איה האנשים אשר באו אליך הלילה

הוציאם אלינו **ונדעה** אתם (ה)
 ויאמרו **גש** הלאה... **ויגשו** לשבֵר הדלת (ט)

קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך
 הנמצאות פן **תספה** בעון העיר (טו)

ויאמר אליו הנה **נשאתי** פניך גם לדבר הזה
 (כא)

ויאמרו האחד בא לגור **וישפט שפוט** (ט)

אברהם והמלאכים (בראשית, י"ח)

והוא ישב **פתח** האהל כחם היום (א)
 וירא וירץ לקראתם **מפתח** האהל וישתחו
 ארצה (ב)

ושרה שמעת **פתח** האהל והוא אחריו (י)
 ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אחר תעברו
כי על כן עברתם על עבדכם (ה)
ויאמרו אליו איה שרה אשתך (ט)

ותצחק שרה בקרבה (יב)
 ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו

כלה ואם לא **אדעה** (כא)
ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם

רשע (כג)
 האף **תספה** צדיק עם רשע... האף **תספה**

ולא תשא למקום (כג-כד)
 האף תספה ולא **תשא** למקום... ויאמר ה'

אם אמצא... **ונשאתי** לכל המקום בעבורם
 (כד-כו)

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת
 ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה

ומשפט (יט)
 חללה לך **השפט** כל הארץ לא יעשה **משפט**

(כה)

אף בהקבלה הזאת, אחדות מן ההקבלות באות רק ליצור זיקה כללית בין הסיפורים;
 אולם רובן באות לבטא את הניגוד בין מידת החסד של אברהם ושאיתנו למשפט צדק ובין
 אנשי סדום הדוחים את הצדק והמשפט.

אברהם משתמש ב**פתח** אוהלו כנקודת זינוק לריצה לקראת אורחיו, ואילו אנשי
 סדום נלחמים סביב **פתח** הבית למען הכרתת אורחי עירם. אברהם פונה לאורחיו בלשון
 "**כי על כן** עברתם אל עבדכם" כדי לשכנע את האנשים להתארח אצלו, אולם לוט נאלץ
 להשתמש באותו מטבע לשון: "**כי על כן** באו בצל קרתי" כדי להגן על האנשים מפני ההמון
 הפרוע. ה' אמר לאברהם שאם אמנם לא עשו תושבי סדום ועמורה כצעקתה - "**אדעה**"
 (אנחם), אך אנשי סדום דחו את הרחמים בזעקם אל לוט מבעד לדלת: "איה האנשים
 אשר באו אליך הלילה הוציאם אלינו **ונדעה** אתם". בעמוד אברהם לפני ה' הוא **ניגש**
 ומתווכח למען הצדק והמשפט, אולם אנשי סדום דוחים את צעדו של אברהם באמרם
 ללוט: "**גש** הלאה" וזמן מה אחר כך: "**ויגשו** לשבֵר הדלת".

אברהם, המצווה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' לעשות צדקה **ומשפט**, פונה
 בקריאה נרגשת לה': "חללה לך **השפט** כל הארץ לא יעשה **משפט**"; אולם אנשי סדום

דוחים באגרופיהם את הצדק והמשפט באמרם ללוט: "האחד בא לגור וישפט שפוט". רשעה של סדום, השוללת ודוחה כל זיקה לצדק ומשפט, מביא במהירות השחתה וכיליון על סדום ועל שאר ערי הכיכר. אברהם קרא לה' שלא **לספות** צדיק עם רשע, ואף-על-פי שחרבה סדום התקבלה תפילתו, שהרי שהמלאכים מזהירים את לוט להימלט על נפשו פן **ייספה** בעוון העיר.

אברהם שאל מהי **לשאת** לכל המקום למען הצדיקים. וה' נענה לשאלתו באופן חלקי, ואמר ללוט: "הנה **נשאתי** פניך". שאר העיר אינה זכאית לנשיאת פנים. המסר העולה מהקבלת הסיפורים הוא שדווקא אברהם הקורא לעשיית צדק ומשפט זכאי לכך שבניו יירשו את נחלת ה'. אנשי סדום ועמורה, הדוחים קריאה זו, מוקאים כבר עתה מנחלת ה'.

בבוקרו של היום שלאחר ליל ההשחתה משכים אברהם "אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. **וישקף על פני סדום** ועמורה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן" (כז-כח). השקפה זו סמוכה להבטה אחרת: "ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח" (י"ט, כו), לומר לנו שאשת לוט לא בצדקתה ניצלה, ואין היא זכאית לראות באבדן הרשעים. בעברה על ציווי המשחית היא מאבדת את זכות ההצלה שניתנה לה ונספחת לגורל הרשעים⁹. אברהם בצדקתו אינו נכוה מכבשן הרשעים, ומשקיף ממקומו שבאלוני ממרא על פני כל ארץ הכיכר אכולת האש.

מה מטרתה של השקפה זו? מדוע מדגישה התורה שהשקפה זו הייתה דווקא "מן המקום אשר עמד שם את פני ה'?" נראה שהשקפה זו, המובאת בכתוב בסוף סיפור סדום¹⁰, סוגרת את מעגל הסיפור שהחל בהשקפה אחרת: "ויקמו משם האנשים **וישקפו על פני סדום** ואברהם הלך עמם לשלחם" (י"ח, טז).

סיפור סדום נפתח בהשקפת מלאכי ה' על סדום לראות אם אמנם עשו אנשי סדום "כצעקתה" אם לאו. בסיומו של הסיפור משכים אברהם ומזדרז דווקא אל המקום אשר עמד בו לפני ה', לראות עד כמה הועילה תפילתו, והשקפתו על פני סדום מלאה צער ואכזבה על אבדנם של בני הכיכר. אולם גם בהשקפה זו מתוך להבות האש, הקיטור והעשן, צצה ועולה הציפייה והתקווה. אברהם רואה בדמיונו את בניו ואת ביתו אחריו מפריחים את אדמת הכיכר החרוכה, ובשמרם את דרך ה' בעשותם צדקה ומשפט הוא שומע אותם קוראים לאביהם שבשמים:

"השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר

נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש"

(דברים, כ"ו, טו).

⁹ אשת לוט הפכה לנציב מלח כשם שאנשי סדום נענשו במלח, ככתוב בספר דברים: "גפרית ומלח שרפה כל ארצה... כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים אשר הפך ה' באפו ובחמתו" (דברים, כ"ט, כב).

¹⁰ פסוק כח - ולא פסוק כט - הוא החותם את פרשת סדום. פסוק כט מתאר את השחתת ערי הכיכר והצלת לוט מנקודת ראות שונה, ולפיה לוט ניצל בזכות אברהם, לעומת התיאור הקודם המספר שלוט ניצל בזכות עצמו. פרשת הפיכת ערי הכיכר המתחילה בפרק י"ח פסי' טז ונחתמת בפרק י"ט בפסי' כח היא המשך המגמה שתחילתה בפרק ב' בבראשית. לעומת זאת, פסוק כט הוא המשך המגמה שתחילתה בפרק א'. ועיין לעיל, הערה 4 ואכמ"ל.